

ŞUSA

*"Ey Türk-Oğuz bəyləri, milləti, eşidin!
Yuxarıda mavi göy çökməyincə,
aşağıda yağız yer yarılmayınca,
sənin dövlətini, törəni kimsə yıxa bilməz!
Ey Türk! Titrə və özünə dön!
Sən özünə dönəndə böyük olursan!"*

Bilgə Kağan

2020-ci il... Bəşəriyyət ölüm və bədbəxtlik gətirən COVID-19 virusu ilə mübarizə aparır... Düşünmək olardı ki, günahsızlara yönəlmiş silahlardan açılan atəşlər susmasa da, ən azından, nisbətən azalacaq, insanlar, məkrli niyyətlərini, hələlik, müvəqqəti də olsa, bir qədər ertələyəcəklər. Kamyunun sözlərilə desək, axı "bədbəxtlik hökm sürdüyü vaxt adamlar şəraitə adət edir, yəni susmağı öyrənirlər". Əslində, adi məntiqlə də yanaşsaq, bütün dünyanı, o cümlədən regionu sürətlə yayılan pandemiya ilə mübarizə düşündürdüyü, mövcud durumdan dolayı mənəvi-psixoloji, sosial-iqtisadi çətinliklər yaşandığı, insanların həyat mücadiləsi verdiyi ağır zamanda belə bir gözləntinin olması başadüşülən idi. Lakin unutduğumuz (əslində isə unutmadığımız!) bir şey var idi - erməni xisləti.

Mayası şeytani hiyləgərlik və qəddarlıqdan yoğrulmuş, iblis xislətli, bəşəriyyətin utanc yeri, üz qarası olan ermənilər, daha dəqiq desək, haylar, əksinə, yaranmış bu çətin vəziyyətdən istifadə edərək öz məkrli niyyətlərini həyata keçirmək üçün ölkəmizə qarşı yeni təxribat və hücumlara başladılar - yenə itkilər, öldürülən və yaralanan günahsız insanlar...

Həmin vaxt - 2020-ci ilin iyul ayında düşmənin işğal və hərbi-siyasi təxribat məqsədilə başladığı, on iki hərbi və bir mülki vətəndaşımızın həlak olduğu Tovuz döyüşləri zamanı "Aprel döyüşləri"ndən yaxşı tanıdığımız, vətənimizin igid və qeyrətli oğlu, general-mayor Polad Həşimovun şəhid olması Azərbaycanda yeni bir milli oyanış, özünəqayıdış dalğası yaratdı, xalqı birliyə, kafir yağıya qarşı savaşa ruhuna kökləyərək Qarabağ müharibəsinin həlində böyük bir dönüş nöqtəsinə çevrildi. Polad Həşimovun şəhadəti xəbəri ölkənin hər tərəfinə yayılaraq böyük əks-səda doğurub bütün Azərbaycanı silkələdi, xalq küçələrinə axışb torpaqlarımızı azad etmək, şəhidlərimizin qanını almaq üçün azğınlaşmış mənfi düşməninə qarşı savaşa tələb edirdi. Çünki "Düşmənin dəfinə çarə cəng olur, // Qeyr olan ərlək yolunda ləng olur" (Cahan Şah Həqiqi). Haqq savaşımızın başlayacağı o böyük gün isə yaddaşımıza əbədilik həkk olunacaq 27 sentyabrda gerçəkləşəcəkdi...

O gün hər şey belə başlamışdı: Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin xalqa müraciəti və Müdafiə Nazirliyinin rəsmi bəyanatında deyilirdi ki, sentyabrın 27-də saat 06 radələrində Ermənistan silahlı qüvvələri bir neçə istiqamətdən cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan Ordusunun mövqelərini və yaşayış məntəqələrini müxtəlif növ silahlardan, o cümlədən iri çaplı artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutmuş, nəticədə ölənlər və yaralananlar, ciddi dağıntılar olmuş, Azərbaycan Ordusu düşməni susduraraq döyüş fəaliyyətinin qarşısını almışdır... Və... "Ermənistan silahlı qüvvələrinin döyüş aktivliyinin qarşısını almaq, mülki əhəlinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Ordusunun komandanlığı tərəfindən qoşunlarımızın bütün cəbhə boyu əks-hücum əməliyyatına başlaması barədə qərar verilmişdir..." (Müdafiə Nazirliyinin bəyanatı, 27 sentyabr 2020-ci il).

qalibbiyyətin ünvanı!

Aynur XƏLİLOVA

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Həmin gün bütün Azərbaycan bütöv bir yumruq kimi birləşərək Ali Baş Komandanın xalqa müraciətli söylədiyi "Biz Haqq yolundayıq! Bizim işimiz Haqq işidir! Biz zəfər çalacağıq! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!" çağırışına qoşulub vətənin müdafiəsinə qalxdı, ocaq və şəhid ruhlarının harayına hay verdi. "44 günün gerçək nağıl"nda deyildiyi kimi:

*Sentyabrın 26-sından
27-sinə keçən gecəsi
dəmir bir yumruğa
dönmüşdü aslan pancası.
...Bir az sonra
başlayacağıq döyüş -
bir az sonra
lərzə düşəcəkdik
arana, dağa,
qəlbi qübarlı Qarabağa!
Bir az sonra
şəhid qanı,
qazi qanı
qarışıb
can verəcədik torpağa...*

Orxan Paşa

Bu, İkinci Qarabağ savaşının qeyri-adi, mistik bir savaş... Vətənin igid övladlarını bu savaşa "Qozamızı mübarək olsun!" duası ilə ocaqlarımızın ruhları uğurlayırdılar...

Müqəddəs kitabımız "Qurani-Kərim" də buyrulur: "Allah yolunda savaşın sizinlə savaslanlarla" ("Bəqərə", 190-cı ayə). Oğuz elinin bilicisi Dədəm Qorqudun nəsihətidir: "Allah-Allah deməyincə, işlər onmaz... // Qara polad üz qılıcı çalmayınca, qırım dönməz". Haqq sığınım Oğuz ruhlarından güc alan alp-ərənörümüz "Allahu-əkbər!", "Qarabağ Azərbaycandır!" nidaları ilə döyüşə atıldılar, keçilməz sədləri, bənd-borələri aşib torpaqlarımızın azadlığı uğrunda fədakarcasına vuruşaraq işğalçı düşməni sarsıdıcı zərbələr endirdilər, misilsiz qəhrəmanlıqlar göstərən canları, qanları bahasına bir-birinin ardınca böyük qələbələr qazanaraq savaşın hər gününü şanlı zəfər yürüşünə çevirdilər!..

Savaşın gedişatında həlledici faktor isə heyrotamiz xüsusiyyətləri haqqında hələ uzun illər danışılacaq, yazılıb araşdırılacaq Şuşa qalasının azad edilməsi oldu. Azərbaycan əsgəri "Dəmir yumruq" əməliyyatı ilə mənfur düşməni yenib torpaqlarımızı işğaldan birer-birər azad etməkdə, Zamanın, külli-ələmin fəvqündə olan Mütəlakə Hakimi isə Zamanı o Zamanə yaxınlaşdırmaqda idi!..

Şuşam!.. "Qom qomlamım qoma yurdım! // Qulanla siğir-keyikə qonşu yurdım! // Səni yaği nordon darımış, gözəl yurdım!". Bu illər ərzində nə ağrılar yaşamısan, nələrdə dözüb dayanmısan! Yaralanmısan, küskünləşməmiş, amma ümidini, inamını itirməmiş, qoynunda bitən çiçəklərin mələhəm olmağa çalışıb yaralarına - qüssədən boynu bükük, qəlbi yaralı çiçəklərin. Özün öz yarını sarıyıb Xarıbülütünlə dördləşmiş. Səni ən çox o anlaşıb bu illər ərzində, axı onun da köksü yaralıdır!..

Şuşa Azərbaycan üçün tökə horbi-strateji və siyasi əhəmiyyət daşıdır. Şuşa bizim üçün mədəniyyət faktoru, birliyi, dayanıqlıya, milli oyanış və özünəqayıdışa kökləyən, mifik-sakral məzmun kəsb edən arxetip məkanidir. Şuşa ilə etnogenetik yaddaşın oyanışı və milli özünüifadə arasında mistik bir əlaqə vardır.

Şuşanın azadlığı uğrunda döyüşlər də elə onun özü kimi qeyri-adi, heyrotamiz və bənzərsiz bir şəkildə gerçəkləşdi. Şuşa fəthləri kafir yağını onun olmayan ağına belə gəlmədiyi sıldırım qayalarla dirimənib cəngəvər kimi əlbəyaxa döyüşlə, bıçaqla, xəncərlə, özlərilə daşıya biləcəkləri silahlarla məğlub etdilər. Həm də daha çox gecələr, dumanlı-çişkinli havalarda, qəfildən və 20-30 yaşlı kafirə qarşı 3-4 cəngəvər olmaqla. Düşməni simvolu belə vahiməyə salan göy-boz qurd kimi! Çaqal sürüsünü yox etmək üçün isə bir qurd yetərlidir. Qazi Bührənəddin deməskən: "Aləmdə bin qarğaya bir sapan pəs, // Dünyada sərvör görək, sərvör, sərvör!".

Alp-ərənörümüz düşməni zərbəni sanki Atıllanın metafizik sosiyyəli qılıncı, Həzrət Əlinin (ə.s.) sakral məzmunlu Zülfüqarı, Şah İsmayılın bütöv Azərbaycan uğrunda çaldığı qılıncı ilə endirdilər. "Kafirin qara sancığını qılıclayıb yerə saldılar". 1501-ci ildə necə ki, "Şah İsmayıl Təbrizə ruh bədənə daxil olan kimi girdi", eynilə də Şuşa fəthləri Şuşaya ruh bədənə daxil olan kimi girdilər! Bu assosiativ təsirli bənzərsiz poetik-ekspressiv təsvir dərin semantik tutuma malik olub hər iki böyük tarixi hadisənin mahiyyətini ən müxtəlif kontekstlərdə içəriləyir.

...O tarixi zamanda hamımız hər an səbirsizliklə rəsmi xəbər - Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin xalqa müraciətini gözləyir, bütün çıxışlarını dənə-dənə dinləyirdik.

8 noyabr 2020-ci il... Bu dəfə hər şey fərqli idi. Ali Baş Komandanın xalqa müraciəti Şəhidlər Xiyabanında gerçəkləşirdi. Hər bir məqam ürək çırpıntıları ilə gözlədiyimiz böyük qələbənin emosional təsirli ifadəsi idi. Və nəhayət, Ali Baş Komandan bizi sevinc göz yaşlarına qorq edən bu şanlı qələbə müjdəsini verdi: "Əziz həmvətənlər, əziz bacılar və qardaşlar, böyük fəxarət və qürur hissi ilə boyan edirəm ki, Şuşa şəhəri işğaldan azad edildi!.. Biz bu tarixi qələbəni döyüş meydanında qazandıq!.. Gözün aydın olsun, Azərbaycan!.. Əziz Şuşa, sən azadsan! Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!.. Şuşa bizimdir!.. Qarabağ Azərbaycandır!". Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı və onun rəhbərlik etdiyi qəhrəman Azərbaycan əsgəri, nəhayət ki, 28 il 6 ay arzu və həsrətlə gözlədiyimiz bu Böyük Günü tarixə yazdı! Azərbaycanın - Qarabağın üroyi, ağa-boy yurdu, mədəniyyət beşiyi, arzular ünvanı Şuşamızı işğaldan azad olundu:

*Allah-Allah deyin, qazılar!
Qazılar, deyin şah mənəm!
Qarşu gəlin, səcdə qılın,
Qazılar, deyin şah mənəm!*

Şah İsmayıl Xətai

Təxminən, son otuz ildə çox itkilər verdik, çox ağrılar, boşor tarixində misli-bərabəri olmayan faciələr yaşadıq. Üroyimiz parçalandı, önlərdə öldük, yaralanlarla yaralandıq, sinəmizə çalın-çarpaz dağlar çökdük. Düşməni işğalında olan yurd yerlərimizlə birlikdə biz də viran olduq. Dağıdılmış məzarları kimsəsizləşən ocaqlarımızın narahat ruhları kimi biz də qorib-sədik, küskünləşdik. "Orda bir kənd var uzaqda, // O kənd bizim kəndimizdir. // Getməsək də, gəzməsək də // O kənd bizim kəndimizdir", - deyib gözümdə-könlümdə yaşatdığımız Şuşamıza sarı həsrət və nisgil dolu gözlərimiz yol çökdü. Bir mübarək gün doğma yurdumuza qovuşmaq ümi-

dilə dözüb dayandıq. Ruhumuz ağrıdı, sızıldı, lakin ölmədi, diri qaldı. Polad Həşimovun şəhadətli içimizdə "yatmış vulkan" kimi oyanan Oğuz ruhu haray çəkib övladlarını tarixi yurd yerlərinə sahib çıxmağa səsledi, kafir yaği ilə savaşda onları qalibbiyyətə uğurladı. Ruh illərdir içində birkəndirdiyi yurd həsrəti, qalibbiyyət təsnəsi ilə çuğlayan Azərbaycan əsgəri 27 sentyabrda başlayan haqq savasını 44 günə sığdırdı və hər an misilsiz qəhrəmanlıqlardan yığılmış bu 44 gün içərisində mənfur düşməni - qondarma Ermənistan və ordusunu ağır məğlubbiyyətə uğradıb diz çökdürdü, tarixi torpaqlarımızı işğaldan azad edib üçrəngli bayrağımızı zirvələrdə dalğalandırdı! Azərbaycan əsgəri heyrotamiz döyüş taktikası, yenilməz savaş ruhu və alp-ərənliylə 44 gün içərisində möhtəşəm qalibbiyyət qazanaraq Zamanın Qəhrəmanına çevrildi!

*Yılmam ölümdən, yarıdan, askerim;
Orduma "Qazi" dedi Peyğəmbərim!
Bir dileyim var, ölürəm isterim:
Yurduma təki düşməni ayak basmasın.
"Amin!" desin hep birdən yigitter,
"Allahü-ekber!" gökten şəhidler!
Amin! Amin! Allahü-ekber!*

Mehmet Akif Ərsoy

İkinci Qarabağ savaşında Azərbaycan əsgərinin göstərdiyi alp-ərənlik və döyüş ruhu etnogenetik koddan gələn, Oğuz igidlərinə məxsus keyfiyyətlərin təzahürü idi. "Məne bir türk ordusu verin, bütün dünyanı girov götürüm", "Türkü öldürmək olar, məğlub etmək isə əsla" - vaxtilə Napoleon Bonapart türk döyüşçüsünü belə xarakterizə etmişdi. "Yuxarıdakı göy çadırımız, Günəş bayrağımız olsun", - deyib dünyanın dörd bir tərəfinə zəfər yürüşü edən mifləşmiş Oğuz Kağanın, ozanlar ozanı Dədəm Qorqudun boy boylayıb, soy soyaldığı alp-ərənlin, adımızı imperiya yaratmış dövlətlər sırasında var edən Şah İsmayılın övladlarını - "İlu" socaları ilə savaşa atılan türkü yenməkmə olar?! Biz savaş günü "Ər oldur haqq yoluna bax oynaya, // Döşəkdə ölən yigit murdar bolur!", "Qanla dostomuz alub yürü namaza gidəlim" (Qazi Bührənəddin) deyənlər millətlik. Türk savaş meydanlarında necə cəngəllər etmiş, necə düşmənlərə göys gəlmişdir. Azərbaycan-Oğuz igidləri İkinci Qarabağ savaşındakı möhtəşəm qalibbiyyət və misilsiz qəhrəmanlıqları ilə yenilməz savaşçı türk obrazını bütün dünyaya bir daha nümayiş etdirdilər!

Zaman keçib nəsillər bir-birini əvəz etsə də, türkən savaş meydanlarındakı alp-ərənlik keyfiyyətləri etnogenetik kodlar vasitəsilə daşınır və olmaqdadır. Yəqin ki, türk millət tarixi kimliyinə dayansın, minilliklərin dərinliklərindən qopub tarixə yoldaşlıq edən qayalarda əks-səda verən arxetip Türk Ruhunun səsinə-sosloniəsinə eşitsin: "Ey Türk-Oğuz boyuları, milləti, eşidin! // Yuxarıda mavi göy çökməyincə, aşağıda yağız yer yarılmayınca, // Sənin dövlətini, tərənəni kimsə yıxa bilməz! // Ey Türk! Titrə və özünə dön! // Sən özünə döndəndə böyük olursan!" (Bilgə Kağan). Biz özümüzə - soykökümüzə, şəərəfli tarixi keçmişimizə dönməz genetik qan yaddaşımızı, içimizdəki Böyük Oğuz-Türk Ruhunu oyatdıq! Bu özünəqayıdışla da 44 günün içərilən cəhanşümul tarix yazıb böyüklüyümüzü bir daha ortaya qoyduq! Bu tarixin şanlı zirvəsi isə Şuşa qalasının azadlığı uğrunda misilsiz döyüşlər oldu. Şuşa mədəni faktor və mifik-sak-

ral məkan kimi xaosu düzənləyib kosmosu bərqərar etdi. Və bu nizamlama prosesi hələ davam edəcək, ta ki, o ucalıqdan baxanda ətrafını zirvələrdə dalğalanan üçrəngli bayrağımızla əhatələnmiş görüncəyədək!

Bu savaşda assosiativ təsir öz əksini hər monada göstərdi. Qarabağın assosiasiyası olan Şuşa İkinci Qarabağ savaşında Azərbaycanın Qalibbiyyət ünvanı, Şuşanın assosiasiyası olan Xarıbülüt isə bu savaşın simvoluna çevrildi. Məhz Şuşanın azad edildiyi tarixi gün isə Böyük Qələbə günümüz kimi qəbul olundu.

İgidlər haqq savaşında ya şəhid olur, ya qazi! Torpaqlarımızın hər bir qarışı düşməni işğalından Azərbaycan əsgərinin canı, qanı bahasına azad olundu. 2 dekabr 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 27 sentyabrın hər il Azərbaycanca İkinci Qarabağ savaşını Şəhidlərinin öziz və unudulmaz xatirəsinin Anım Günü kimi qeyd olunması haqqında Sərəncam imzaladı. Bu il savaşın başlanmasının birinci ildönümündə - 2021-ci il sentyabrın 27-də Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə hərbiçilərimizin böyük sayı ilə daşdıqları İkinci Qarabağ savaşını Şəhidlərinin şəkillərinin əks olunduğu plakatlarla keçirilən möhtəşəm hərbi yürüşə nə qədər təsirli və qürurverici idi. Azərbaycana nə qədər qəhrəmanlar bəxş edibmişsən, İlahi! Hər biri doğma, hər biri üroyumuzun bir parçası... Bu, adi hərbi yürüş deyildi, maddi-ruhani kontekstin birgə təzahür etdiyi sakral məzmunlu bir hadisə idi. Sanki Şəkil izdihamı olan bu qeyri-adi, möhtəşəm yürüş, həm də və daha çox (!) əksləri o şəkillərdə həkk olunmuş, özləri isə həmin an üçün Cənnətdən enib Azərbaycan səmasında toplaşmış ölməz şəhidlərimizin müqəddəs ruhlarının yürüşü idi!

Biz saatların əqrəbləri 12:00-ı göstərəndə şəhidlərimizi sayqı duruşu ilə bir doqquqluk süktüla yad edib ruhlarına təzim edərkən, Azərbaycan səmasının nur hələsinə bürünmüş onginlikləri Zamanın fəvqündə olan Haqqın dərğahından qopan üç min "Allahu-əkbər" nidasının ilahi əks-sədasına qorq olmuşdu. Havada isə Cənnət qoxulu mübarək bir Şəhid ruziganı var idi. Tanrı dərğahında uca məqamla müjdələnen şəhidlərimizin qanlarının töküldüyü üç min Məkanə siğal çəkib üzünə Şuşanın Yuxarı Gövhər Ağası məscidində doğru əson müqəddəs Şəhid ruziganı...

O an keçirdiyim hisslərin, daxili-mənəvi yaşantıların və ruhi-psixoloji halın təsirli Mehmet Akif Ərsoydu bu misralarını xatırladım:

*Ey şəhid oğlu şəhid, isteme benden makper,
Sana ağuşunu açmış duruyor Peyğəmbər!*

Cənnət qoxulu bu ruzigar 8 noyabrda da beləcə əsəcək. Şuşanı - Qalibbiyyətin ünvanını müqəddəs nura qorq edəcəkdik!..

...Bu gün Zaman o Zəmandır!